

CHINGUETTI ÇÖL KÜTÜPHANELERİ

Z

M

AURITANIEN de Recherche Scientifique Enstitüsünün (IRMS) elyazmaları direktörü Ahmad

Ould Mohamed Yahya, 20 yıldan fazla bir süredir Moritanya çöllerinin altını üstüne getiriyor. Adeta çöl kumlarının içine saklanmış, irili ufaklı yüzlerce kütüphanenin olduğu bu bölge muazzam derecede zengin Arapça elyazmaları mirasına sahip. Ahmad Ould Mohamed, bu mirasın korunduğu kütüphaneleri gezerek içeriklerini katalogluyor ve kütüphanecileri bu işe devam etmeleri hususunda yüreklendiriyor. “Şimdiye kadar 200 özel kütüphane gördüm, bazıları sadece mütevazı bir sayfa yığını, bazıları ise hayli fantastik zenginlikler bulunduruyor. İbn Rüşd’ünkine eşdeğer bir nadir elyazması bulursam hiç şaşımam” diyor. İbn Rüşd’e yapılan atıf, buraların özel durumunu gösteriyor: İbn Rüşd’ün gramer üzerine olan meşhur kitabı *Darûrî fî el-Nahv*’in tam elyazması buralardaki kütüphaneden birisinin içinde bulunuyor. Şeyh Sidiyya

el-Kabir’in kurduğu aile kütüphanesi sadece bu kıymetli eseri değil, zaman içinde zenginleşmiş özel koleksiyonlar da bulunduruyor. Moritanya, Afrika’nın kuzey batısında merkezden uzak, gözlerden ırak, sahra çölünün ıssız bir köşesinde yer almasına rağmen, ilim gelenekleri açısından neredeyse merkezî bir önemi var. Bu durumu Afrika çalışmaları uzmanı Illinois Üniversitesinden Prof. Charles C. Stewart şöyle açıklıyor: “Moritanya’da ilim gelenekleri ortaçağdan bu yana birbirleriyle bağlantılı, son üçyüz yıldır bu hiç değişmedi, bu konuda Batı Afrika’da en zengin bölge”.

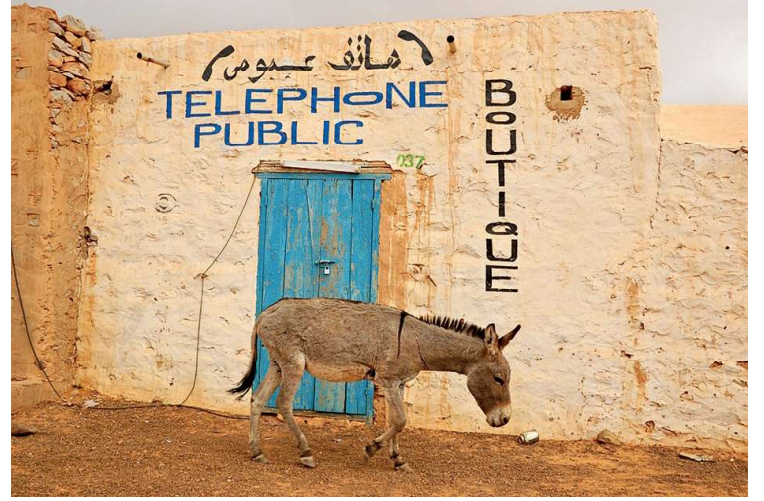
7 bin maddelik IRMS koleksiyonu, 40 bin civarında orijinal elyazması, bu miktarın dörtte üçlük kısmının yerel dillerde çoğaltılmış nüshaları ile birlikte Fez, Tunus, Kahire ve diğer kültür merkezlerinden intikal eden kitapların olduğu zengin bir arşiv barındıran bu kütüphanelerde, Hüseyin el-Mas’udî’nin ceylan derisine yazılmış dünya tarihi *Muruj al-dhahab wa ma’adin al-jawhar*, *Sahih-i Buharî* gibi temel

metinler, İslam öncesi şairlerin eserleri bulunuyor.

Moritanya, biraz da coğrafi özelliğinden dolayı civardaki şehirler gibi yerleşik bir nüfusa sahip olmadı, fakat kervanların sürekli geçtiği bir güzergahtı. Dört tarihî kervan kasabası Chinguetti, Wadan, Walata ve Tichitt büyük şehirlerin karmaşasından uzak bir sükunet içinde kütüphanelerinde sakladığı tarihî miras ile UNESCO’nun “Dünya Mirası Sit Alanı” listesine alındı.

Chinguetti, ülkenin en şöhretli kasabası. Aslında yüzyıllar boyunca bütün Moritanya Arap dünyasında Bilad Shinqit (Chinguetti ülkesi) olarak bilindi. Bugün kasaba, zengin ve özel çöl kütüphaneleri için bir vitrin niteliği taşıyor. Buradaki dört aile kütüphanesi; al-Habot, al-Ahmad Mahmud, al-Hamoni ve Ould Ahmad Şerif, iyi organize edilmiş, kataloglanmış, akademik değeri olan ve aynı zamanda turistik ziyaretler için açık kütüphaneler. Kasabanın gelirinin çoğu bu tür ziyaretlerden geliyor.

Bu dört kütüphane içinden kapsamlı

şekilde kataloglanmış olan al-Habot kütüphanesi en meşhurları. İslamın ilk halifesi Ebu Bekir'in soyundan gelen Sidi Muhammed Ould Habot (1784–1869) tarafından kurulan kütüphane, Kuzey Afrika'nın başka yerlerindeki kütüphaneleri toptan satın alarak ve mevcut kitapların kopyalanmasıyla büyüdü. Şu anda yaklaşık 2 bin elyazması bulunan koleksiyonda başka yerlerde bulunmayan eserlerin orijinal nüshaları bulunuyor.

Ould Ahmad Şerif'in kütüphanesi, yaşlı bir noter olan Muhammed Judu tarafından korunuyor, hayli mütevazı olan bu kütüphanenin raflarındaki karton kutularda tarihi 6. yüzyıllara kadar giden elyazmaları mevcut.

al-Ahmad Mahmud Kütüphanesi, tarihî koleksiyonu yanında Chinguetti gençleri için modern kitap ve dergilerin bulunabildiği bir kütüphane. Kütüphanenin öğretmenlik yapan enerjik sorumlusu Saif al-İslam ilginç bir şey söylüyor: “Kütüphanemizde İbranice bir dua kitabı ile Kremlin’den geldiği söylenen bir elyazması var. Bu

ikisinin buralara nasıl geldiğini merak ediyorum”.

Muhammed Ould Ahmad Salem, Moritanya hurufatının ve kaligrafisinin tarihi ve gelişimi üzerine üniversitede tez yazmış genç bir hattat. Chinguetti kütüphanelerindeki birçok elyazmasının fiziksel açıdan hırpalanmış olmasının, depolamadan ve kütüphane şartlarından değil, birçok kişi tarafından okunmasından kaynaklandığını söylüyor. Bu durum, orijinal nüshaların kopyalanmasının önemini de gösteriyor. Ahmad Salem, “Pekçok kişi Moritanya yazılarını tamamen Mağribî stillerin türevi gibi görüyor. Çok erken bir dönemde Fas’ta Mağribî’ye dönüşen Endülüs kaligrafisini benimsedik. Bazı tarihçiler Endülüs yazısının uzun zaman önce ortadan kaybolduğunu söylüyor, ancak 12. yüzyıldan kalma bir Endülüs elyazması ile 19. yüzyıla ait Moritanya elyazması neredeyse aynı hat hissi- ni verecek kadar yakındır”. Salem’e göre Moritanya’da yazıldığı bilinen ilk elyazması, 1097’de ölen İmam el-Hadramî’nin *al-Ishara fi Tedbir al-Imara* adlı

derlemesidir. Şu anda Tichitt’teki Abd al-Mu’min Kütüphanesinde güzel bir Endülüs hattı ile kopyası bulunuyor.

Bugün yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan Moritanya’nın kütüphaneleri içindeki sayısız eserin akıbeti ve bu sorunun çözümüne yönelik ne tür tedbirler alınacağı meselesi, içine Dünya Bankası ve UNESCO’nun dahil olduğu uluslararası bir krize dönüşmüştür. Saklama şartlarının yetersizliği yüzünden zarar gören eserler okunamaz hale gelmiş, kopyalarını almak ya da kataloglamak da giderek zorlaşmıştır. Bu kütüphanelerin kaybı, insanlığın ortak mirasına ve hafızasına indirilen büyük bir darbe olacaktır. **Z**

QR karekodu okutarak, Chinguetti Kütüphaneleri ile ilgili BBC videosunu seyredebilirsiniz.